

Oude kunst:
vervalsingen
bij de vleet?

De afgelopen maanden stond de oude kunst in het brandpunt van de gerechtelijke actualiteit. Eerst was er de affaire van een mogelijk vals schilderij van Cranach uit de privéverzameling van de prins van Liechtenstein, en nu is er ook deining ontstaan door valse meubelen uit de 18e eeuw. Is de markt nu echt vergeven van de vervalsingen, zoals sommigen beweren? Blijft een verzamelaar er maar beter weg? We wilden er het fijne van weten en gingen zelf op onderzoek uit. We gingen niet alleen na hoe betrouwbaar sommige recente persberichten zijn, maar staken ook ons licht op bij prominente kenners. Wat we daarbij ontdekten, was behoorlijk onthutsend.

TEKST: **CHRISTOPHE DOSOGNE**

“Waar een markt is, heb je vervalsingen”, zegt onze eerste gesprekspartner al meteen. Hij is een gerenommeerde expert, docent sierkunst aan de Université Paris-Sorbonne en werkt mee aan een seminar over kunstvervalsingen voor masterstudenten kunstgeschiedenis aan de Sorbonne. Hij staat bekend als integer. Volgens hem moeten we heel voorzichtig zijn met de feitenbeschrijving en de analyses verschenen in de internationale pers de afgelopen maanden. Hij raadt ons aan de conclusies te lezen in het boek getiteld ‘L’Affaire Beltracchi’, uitgegeven in 2013 bij Actes Sud. Hij vertelt ons meteen ook enkele anekdotes over zijn eigen vakgebied: de meubelkunst. Zo zijn er ‘klanten’ die handelaars vragen of ze een meubelstuk dat ze willen kopen even mogen ‘lenen’, om te zien of het wel past in hun interieur. In werkelijkheid gaat het om gewiekste oplichters, die het meubel enkel willen bestuderen om er een kopie van te maken en die dan te verkopen als een origineel meubel. Het verhaal doet denken aan handelaars Bill Pallot (Galerie Aaron), Guillaume Dillée (Dillée Art Consultant Melbourne) en Laurent Kraemer (Galerie Kraemer), grote kenners van de 18e-eeuwse meubelkunst in Frankrijk, die begin juni werden aangehouden voor verhoor door agenten van de OCBC (Office central de lutte contre le trafic de biens culturels), een overheidsdienst belast met de strijd tegen de illegale handel in culturele goederen. Wat hen ten laste wordt gelegd? Niets minder dan dat ze nieuwe meubelen hebben verkocht als oude en dat ze stoelen hebben laten maken van oud hout, om ze daarna te merken met een oude stempel. Zoals dat vaak gaat, werden ze aan de galg gepraat door een collega. Sinds 2012 had antiquair Charles Horeman, een voormalige leerling van Bill Pallot, al meermaals de vermoedens van speurders bevestigd. Er was toen al anderhalf jaar een onderzoek aan de gang. Horeman zei dat hij getuige was geweest van het vervaardigen van valse stoelen, zogezegd van de hand van de grootste meubelmakers van het einde van de 18de eeuw, zoals Jean-Baptiste Boulard (1725-1789), Louis Delanois (1731-1792), François II Foliot (1748 – na 1808), Georges Jacob (1739-1814) en Jean-Baptiste-Claude Sené (1748-1803). Die stoe-

len zouden in prestigieuze collecties zijn beland, onder meer die van het paleis van Versailles, dat dubieuze stukken zou hebben gekocht voor minstens € 2 miljoen! Sinds 9 juni laatstleden bevindt Bill Pallot zich in voorlopige hechtenis, na te hebben bekend twee valse Foliot-stoelen te hebben gemaakt, waarna die werden doorverkocht door Galerie Kraemer. Dit zou wel eens het begin van een lange reeks kunnen zijn. Nu de Biennale des Antiquaires voor de deur staat, is het kunstwereldje bang van nieuwe politieacties tegen andere

links

‘The Next Rembrandt’, 2016, detail.

onder

De bergère van Madame Elisabeth, de zus van koning Lodewijk XVI, vervaardigd door Jean-Baptiste-Claude Sené, ging op 9 juni 2011 in Drouot onder de hamer voor bijna € 250.000. Het zitmeubel behoort mogelijk tot een partij valse exemplaren, waarvan sommige zijn aangekocht door het paleis van Versailles.

handelaars en mogelijk ook de arrestatie van ambachtslieden met gouden handen actief in Parijs, in de Faubourg Saint-Antoine ... Een voormalige conservator van Versailles zei daarover onlangs tegen Didier Rykner, een redacteur van 'La Tribune de l'Art': "Al meer dan tien jaar heb je in Parijs een atelier waar koninklijke stoelen worden vervaardigd of verhandeld, waar etiketten worden opgekleefd. Je vindt die gewoon in de handel, bij handelaars. Het enige dat mij interesseert, is dat de musea, de overheid, Versailles niet het slachtoffer van dat soort praktijken wordt." Dat laat aan duidelijkheid niets te wensen over. Versailles blijkt echter wel degelijk het slachtoffer te zijn geweest van oplichters en vervalsers, zoals men dat helaas al heeft mogen ervaren in de branche van de oude schilderkunst, waar ons onderzoek zich op toespitst. Denken we maar aan de affaire-Beltracchi, de mogelijk valse Cranach uit de privécollectie van de prins van Liechtenstein en de 'valse' werken van Correggio, Hals, Gentileschi, Pontormo en Velázquez, waar we het zo meteen zullen over hebben.

Van Correggio tot Cranach

Het begon allemaal in september 2008, toen de beruchte Italiaanse kunstcriticus Vittorio Sgarbi zijn twijfels uitte over de echtheid van een werk van Antonio Allegri, beter bekend als Correggio (ca. 1489-1534). Het schilderij was te zien op een aan deze grote renaissanceschilder gewijde tentoonstelling in de Galleria Nazionale in Parma. Volgens Sgarbi is dit op een paneel geschilderde 'Hoofd van Christus' niet van Correggio, maar van de Romeinse schilder Lino Frongia, die hij beschouwt als de grootste nog levende 'oude' meester. Het schilderij zou sterk zijn geïnspireerd op een echt werk van de kunstenaar, bewaard in het J. Paul Getty Museum in Malibu (Californië). Het werd verwijderd uit de tentoonstelling voor nader onderzoek, maar bleek uiteindelijk toch authentiek te zijn. In 2014 was het zelfs te zien in een catalogus gepubliceerd door de prestigieuze galerie Maison d'Art (Monaco), in samenwerking met de Britse deskundige Clovis Whitfield. Daarin stond interessante info over de voorgeschiedenis, onder meer een verkoping bij Christie's in Genève, maar vooral de collectie van André Borie (Frankrijk) en 1973 als het jaar waarin het werk voor het eerst op de markt verscheen. Het zijn twee sleutelementen die daarna telkens weer zouden opduiken bij andere omstreden schilderijen. Zo werd dezelfde herkomst ('Borie') opgegeven voor een 'Mannenportret' van de Nederlandse schilder Frans Hals (ca. 1580-1666), dat in de herfst van 2008 opdook bij Christie's en door de Franse overheid werd bestempeld als nationale schat. In 2010 probeerde het Louvre het tevergeefs te kopen voor € 5 miljoen. Toen

we contact opnamen met Blaise Ducos, de conservator van het Louvre die destijds belast was met dit dossier, verkoos hij niet te antwoorden op onze vragen. Blijkbaar heeft het museum het nodige geld niet bijeengekregen en gooide het dan maar de handdoek in de ring. Volgens de laatste geruchten zou het werk zich in een privéverzameling bevinden. Nu evenwel de affaire rond de Cranach van Liechtenstein is losgebarsten, rijzen er meteen weer twijfels over de echtheid van dit schilderij. Men kan zich afvragen waarom, aangezien alle experts hadden verklaard dat het echt was. Het spook van de Borie-collectie duikt hier weer op en stelt het werk in een kwade reuk, maar is dat eigenlijk wel een argument?

Wie is André Borie?

De Britse kunsthandelaar en -historicus Bendor Grosvenor, de man achter de website 'Art History News', deed onderzoek naar die fameuze collectie van André Borie die Giuliano Ruffini, een Maltese staatsburger en de sleutelfiguur in dit hele verhaal, zou hebben geërfd via diens dochter Andrée, een Parijse antiquair. André Borie werd in 1889 geboren in Blomard, in het Franse departement Allier, en overleed in 1971. Hij was een belangrijke werkgever uit de Franse sector van de bouw en de openbare werken, de voorzitter van het Syndicat des Travaux Publics en de Fédération Nationale des Travaux Publics. Hij hielp onder meer mee aan de bouw van de tunnel onder de Mont Blanc en werd daarvoor onderscheiden met een medaille van het Légion d'Honneur. In 1939 zou Borie echter door het Vichy-bewind zijn benoemd tot coördinator van de openbare werken en in die hoedanigheid zou hij, op vraag van de Duitse bezetter, hebben deelgenomen aan de bouw van de Atlantikwall ... Dankzij zijn connecties met het Vichy-bewind zou hij naar verluidt vlot de hand hebben kunnen leggen op van joden gestolen kunstwerken. Die zouden de basis van een indrukwekkende collectie vormen, bewaard in een privéwoning aan de Avenue de Wagram, in Parijs. Na zijn overlijden zou zijn dochter, Andrée Borie, de verzameling hebben geërfd. Zij was de levensgezellin van Giuliano Ruffini. Een verleidelijke hypothese in deze tijden van heksenjacht, maar niets bewijst dat dit verhaal ook klopt. Het is allemaal gebaseerd op verklaringen van personen met wie Ruffini nu in een proces is gewikkeld. Hoe dan ook, volgens Ruffini zouden de al dan niet valse werken uit die fameuze collectie stammen, ook de Correggio te zien op de tentoonstelling in Parma, de Hals waar het Louvre een oogje op had, een werk dat onlangs werd toegeschreven aan Velázquez en de Cranach uit de collectie van de prins van Liechtenstein. Dit laatste werk zou de dochter van André Borie hem hebben nagelaten bij haar overlijden.

linkerpagina boven

Prins Hans-Adam II van Liechtenstein voor zijn kasteel in Vaduz.

linkerpagina midden

Bill Pallot van Galerie Aaron werd begin juni aangehouden voor verhoor. Hij bekende twee valse Foliot-stoelen te hebben gemaakt en doorverkocht.

linkerpagina onder

Correggio, 'Hoofd van Christus'. Olieverf op doek, 40 x 34 cm. Privéverzameling. Met toestemming van Maison d'Art, Monaco.

links

Lucas Cranach de Oude, 'Venus', 1531. Olieverf op paneel, 38,7 x 24,5 cm. Liechtenstein, prinselijke collecties, Vaduz – Wenen.

Grondige laboratoriumanalyses van deze Cranach waren aanleiding voor de experts van Christie's om kunsthandelaar Konrad Bernheimer van Galerie Colnaghi af te raden het schilderij te kopen. Tevergeefs.

boven

Frans Hals, 'Mannenportret', ca. 1650. Olieverf op doek. Privéverzameling, Verenigde Staten. Met toestemming van de Nederlandse ambassade in Parijs.

onder

Orazio Gentileschi, 'David met het hoofd van Goliat', ca. 1612. Olieverf op lapis lazuli, 25 x 19 cm. Privéverzameling. Met toestemming van de National Gallery, Londen.

rechterpagina

El Greco, 'Heilige Franciscus', ca. 1576-1577. Olieverf op doek. Privéverzameling.

Anonieme tips

Tot zover lijkt dit slechts een storm in een glas water: een verzamelaar en rechtmatige eigenaar van schilderijen die nooit problemen heeft gehad met het gerecht verkoopt een aantal oude werken die hij zelf in het beste geval beschouwt als atelierproducten, maar die uiteindelijk authentieke meesterwerken bleken te zijn. Al bij al een leuk verhaal, zoals je er geregeld hoort op de kunstmarkt. En daar zou het bij gebleven zijn, ware het niet van die verdenkingen, sinds 2015 gevoed door anonieme brieven gericht aan de Franse justitie. Na maanden van vooronderzoek besliste de Parijse rechter Aude Burési op 1 maart laatstleden de 'Venus' van Lucas Cranach de Oude door inspecteurs van de OCBC in beslag te laten nemen in het Hôtel de Caumont, in Aix-en-Provence, waar het werk was tentoongesteld. Dit schilderij op paneel uit 1531 maakte vroeger deel uit van de collectie Borie-Ruffini en bevindt zich nu in die van de prins van Liechtenstein. Het werd voor verder onderzoek naar het Louvre gebracht. Dit is slechts één van de werken waar de auteur van de anonieme brieven het over had. Zijn eveneens verdacht: het 'Mannenportret' van Frans Hals, waar we het al over hadden, en een heel bijzonder schilderij op lapis lazuli, toegeschreven aan Orazio Gentileschi (1563-1639): 'David met het hoofd van Goliat', een werk daterend van omstreeks 1612. Volgens een verslag van expert Francesco Solinas, de wetenschappelijk directeur van het CNRS (Centre National de la Recherche Scientifique), zou het besteld zijn geweest door paus Paulus V. Het werd voor echt verklaard door de grootste kenners van deze kunstenaar. Het is nu eigendom van een Amerikaanse verzamelaar. In 2012 werd het tentoongesteld in het Musée Maillol, in 2013 op de kunst- en antiekbeurs TEFAF in Maastricht, en begin 2016 in de National Gallery in Londen. Wat nu het verband tussen die drie werken is? Ze waren ooit eigendom van Giuliano Ruffini. De anonieme brieven is dus wellicht een vijand van hem, of in ieder geval iemand die hem schade wil berokkenen. Niettemin, om dermate doortastend op te treden tegen de eigenaar van een kunstwerk, een buitenlander en bovendien een prins, moet rechter Burési over méér argumenten hebben beschikt dan een handvol anonieme brieven. Sommige welingelichte commentatoren verwijzen naar de conclusies van een deskundig onderzoek van de Cranach dat eind 2012 werd verricht bij Christie's. Uit die la-

boratoriumanalyse blijkt dat het werk een thermische behandeling heeft ondergaan en dat de houten drager van het schilderij titaanwit bevat (gebruikt voor het parelsnoer). Deze synthetische kleurstof kwam er echter pas in de twintigste eeuw ... Bovendien bevat het werk een abnormaal hoog gehalte aan loodzout en is er een verdacht verschil tussen de staat van het paneel en die van het beschilderde oppervlak. Een en ander kan het gevolg van restauratie zijn, maar voor de experts van Christie's was dit aanleiding genoeg om kunsthandelaar Konrad Bernheimer, van Galerie Colnaghi, af te raden het schilderij te kopen. Bernheimer sloeg dat advies evenwel in de wind. Andere experts, zoals Bodo Brinkmann en Dieter Koeplin, conservators van het Kunstmuseum in Basel, hebben volgens Vincent Noce, in 'Le Journal des Arts' (1 april 2016), toegegeven dat ze perplex staan van een 'dermate verwarrend werk'. Ze houden het bij de hypothese dat het om een 'grotendeels overschilderd origineel' gaat.

Internationale vertakkingen

Volgens de laatste berichten zou het onderzoek betrekking hebben op tientallen schilderijen, die niet alleen alle afkomstig zijn uit dezelfde collectie, maar ook alle een band hebben met een bekend oud werk (een tekening of schilderij) waarvan de herkomst vals of onbekend zou zijn, nog afgezien van de vraag of de bewuste werken zelf wel authentiek zijn. Het onderzoek breidt zich nu ook uit naar Italië, waar onlangs verschillende werken in beslag zijn genomen, onder meer een 'Heilige Franciscus van Assisi' van El Greco (1541-1614), die op vraag van de Franse autoriteiten op 1 mei laatstleden werd weggehaald uit een tentoonstelling over deze kunstenaar in de stad Triëst. Het werk zou afkomstig zijn uit een collectie uit de regio Emilia-Romagna, met name die van een verwant van Giuliano Ruffini. Volgens de 'Corriere del Veneto' en de 'Gazetta di Reggio' zou het Frans-Italiaanse onderzoek hebben geleid tot de arrestatie van drie streekbewoners (een vader, zijn zoon en een schilder). Ze worden ervan beschuldigd een internationale kunstzwendel (goed voor verschillende miljoenen euro's) te hebben opgezet. Het zou meer bepaald gaan om renaissancekunst, in werkelijkheid pastiches, of in het beste geval goede kopieën van oude werken, te danken aan een getalenteerde vervalsers, een schilder uit Reggio nell'Emilia en de eigenaar van het bewuste werk van El Greco. Hij zou er ook van beschuldigd zijn de Cranach, de Gentileschi en de Hals te hebben gecreëerd! Aan die hypothese wordt alvast weinig geloof gehecht door de Italiaanse kunstcriticus Vittorio Sgarbi, die in 2008, zoals we al zeiden, zijn twijfels uitte over de echtheid van het in Parma tentoongestelde werk

Nu de Biennale des Antiquaires voor de deur staat, is het kunstwereldje bang van nieuwe politieacties tegen andere handelaars en mogelijk ook de arrestaties.

van Correggio. “Het is niet meer dan een afrekening onder kunsthandelaars”, beweert hij. Toeval of niet, maar Giuliano Ruffini, de erfgenaam van André Borie en de eerste eigenaar van de Correggio, blijkt ook de eigenaar van een woning in Rosano te zijn, op zo’n twintig kilometer van Parma, in de regio Emilia-Romagna ... Eind april heeft de Italiaanse justitie daar, op vraag van de Franse autoriteiten, documenten en schilderijen in beslag genomen. Geen rook zonder vuur, zegt men. Is hij een sleutelfiguur in dit hele verhaal? In Frankrijk lijken sommigen daar niet aan te twijfelen. Een van hen is Philippe Costamagna, de directeur van het Palais Fesch, het museum voor schone kunsten in Ajaccio. In zijn boek ‘Histoires d’œils’, verschenen in april 2016 bij Grasset, heeft hij het over een personage waarin je makkelijk Giuliano Ruffini kunt herkennen (p. 183). Die zou hem enkele jaren geleden een Salvati en een Pontormo te koop hebben aangeboden, twee werken waarvan nu geweten is dat ze vals zijn. De auteur verduidelijkt: “Men heeft me verteld over een restaurateur die bijzonder bekwaam zou zijn in het maken van kopieën naar een tekening, zonder evenwel zijn identiteit te verklappen. Ik ben ervan overtuigd dat mijn schilderij van hem kwam. Hij maakt gebruik van tekeningen om grote schilders te pasticheren. Ik wil nu nog enkele van zijn schilderijen zien om dan een groep samen te stellen en verder onderzoek naar dit personage te doen.” (p. 133). Gaat het om de mysterieuze Lino Frongia, die Vittorio Sgarbi in 2008 aan de kaak stelde? Volgens ‘Le Journal des Arts’ zou rechter Aude Burési op zoek zijn naar een clandestien atelier waar valse schilderijen worden gemaakt ...

Het standpunt van Ruffini

Giuliano Ruffini, die afwisselend in Italië en op Malta woont, zegt dat hij werd bedot door degenen die hij had gemachtigd de bewuste werken te verkopen. Hij ontkent met klem dat hij achter de geruchten zit dat ze vals zijn. Hij dacht hooguit dat sommige misschien oude kopieën waren en dat verder onderzoek nodig was. Zoals we reeds zagen, gebeurde dat onderzoek door de grootste kenners van elke betrokken meester. Hun positieve adviezen werden dan nog eens bevestigd door wetenschappelijke analyses uitgevoerd in de grootste laboratoria. In een gesprek met Stéphane Loison voor het onafhankelijke webzine ‘Roadsmag’ verklaarde Giuliano Ruffini over het werk van Frans Hals, dat hij aanvankelijk als authentiek beschouwde: “Een vriend van mij die antiquair is, was geïnteresseerd in mijn Frans Hals. (...) Maar vóór die aan hem te verkopen, wilde ik eerst Elvire de Maintenant, een grote specialiste van oude schilderkunst en deskundige bij Christie’s, zien. (...) Tien dagen later belde ze me en zei ze (...) dat het schilderij volgens haar kon worden

toegeschreven aan Frans Hals himself. (...) Ze zei dat het Louvre interesse toonde (...)” Uiteindelijk werd het werk verkocht aan de Londense handelaar Mark Weiss voor € 3 miljoen, evenwel zonder dat het ‘gegarandeerd’ kon worden toegeschreven aan Frans Hals. Diezelfde handelaar had ook het schilderij op lapis lazuli van Gentileschi gekocht voor € 3,6 miljoen, via Jean Charles Methias, aan wie Ruffini het had toevertrouwd nadat hij het zelf had gekocht in 1995. Weiss verkocht het werk daarna door aan een Amerikaan. Ook de Cranach van de prins van Liechtenstein is door de handen van Giuliano Ruffini gegaan. Ruffini zei daarover: “Er waren nogal wat twijfels. Ik wist niet of het een schilderij van Cranach zelf dan wel van zijn atelier was. Er waren verschillende schilderijen met hetzelfde onderwerp. Het werk was geschilderd op eikenhout, terwijl Cranach deze houtsoort niet gebruikte. Doorgaans schilderde hij op beuken- of lindehout. Ik heb het daarna laten onderzoeken. (...)”. Toen verschenen de tussenpersonen ten tonele die eerder al betrokken waren bij de verkoop van de Hals en de Gentileschi: Jean Charles Methias en Michaël Tordjman. Blijkbaar zonder dat Ruffini hiervan op de hoogte was, verkochten ze de Cranach aan de Londense handelaar Konrad Bernheimer van Galerie Colnaghi. Om die verkoop geregeld te krijgen zonder uitvoercertificaat beweerde Michaël Tordjman dat het schilderij al 150 jaar eigendom van zijn familie in België was ... De verkoopsom bedroeg € 3,2 miljoen. Het werk werd daarna doorverkocht voor € 7 miljoen aan prins Hans-Adam II van Liechtenstein. De rechtmatige eigenaar, Giuliano Ruffini, was stomverbaasd toen hij dat vernam en diende meteen een klacht in tegen zijn vroegere partners. Het geschil zal wellicht worden beslecht tijdens een proces dat in september 2016 van start gaat in Parijs. Mogelijk komen daar nog interessante dingen aan het licht ...

Niet voorzichtig genoeg

In al die gevallen, zoals ook in het geval van de meubelen uit de 18de eeuw waarover we het eerder al hadden, werd een twijfelachtig werk van een zogezegd prestigieuze, soms zelfs koninklijke herkomst voorgesteld als een herontdekt werk, zonder het minste historische bewijs uit de 19e of 20e eeuw. Dat had minstens een belletje moeten doen rinkelen bij de experts en hen moeten aansporen tot grotere voorzichtigheid. In zijn artikel over de ‘Venus’ van Cranach, dat op 5 maart 2016 verscheen in ‘La Tribune de l’Art’, was ook Didier Rykner die mening toegedaan: “Verdacht is in ieder geval dat al die schilderijen recentelijk werden herontdekt, dat er in monografieën van vóór 2000 geen spoor van te bekennen is en dat hun herkomst en geschiedenis onduidelijk zijn. ‘Eigendom van dezelfde familie sinds het midden

Giuliano Ruffini, die afwisselend in Italië en op Malta woont, zegt dat hij werd bedot door degenen die hij had gemachtigd de bewuste werken te verkopen.

Het milieu rekent op het slechte geheugen van het koperspubliek en op de aantrekkingskracht van schilderijen en grote kunstenaars.

van de 19e eeuw: dat is vaag, tenzij je over onweerlegbare bewijzen beschikt. In verschillende gevallen gaat het om een nieuwe, nog niet eerder vertoonde versie van een werk dat bekend is in het oeuvre van een kunstenaar. Wat de 'Venus' betreft, zie je dat het model erg verwant is aan dat van het schilderij van Frankfurt, terwijl het subtiele haarnetje vervangen is door een gewone haarband, die ook in andere werken van de Duitse schilder te zien is." De auteur besluit: "Ofwel zijn dit echte (of op zijn minst oude) schilderijen en dan kan je je vragen stellen bij de proporties die deze affaire aanneemt en de redenen om te twifelen aan hun echtheid. Ofwel zijn het recente vervalsingen, en dan is dat echt wel zorgwekkend. Hoe kun je nu géén twijfels hebben over een oud werk zonder bekende voorgeschiedenis?"

En wat nu?

'Waar een markt is, heb je vervalsingen': die simpele vaststelling lijkt hier de kern van de zaak te vormen. Net hetzelfde zeggen de auteurs van het boek over dat andere vervalsingsschandaal, 'L'Affaire Beltracchi', dat aan het begin van dit decennium veel stof deed opwaaien. Volgens hen zullen die affaires evenwel geen gevolgen hebben voor de kunstmarkt: "De geschiedenis van de kunstvervalsingen is even oud als de kunstmarkt, en die zwendels zijn altijd zonder gevolgen gebleven. Er zijn altijd al min of meer getalenteerde vervalsers geweest die erin slagen hun kopieën te laten opnemen in museumcollecties of privéverzamelingen. Die schandalen hebben altijd al het nieuws gehaald, met ronkende verklaringen tot gevolg: voortaan zou men voorzichtiger, strenger zijn! Die beloften werden echter altijd snel weer vergeten. (...) Zoals steeds, wanneer een nieuwe branche een zeker economisch succes heeft, duiken er al snel namakers, profiteurs en oplichters op." Bovendien, zoals de resultaten van recente veilingen aantonen, is de kooplust van de steeds talrijkere en steeds rijkere verzamelaars er zeker niet kleiner op geworden. Kunst wordt ook nog altijd beschouwd als een veilige belegging in crisistijden, en al zeker op een kunstmarkt waar steeds meer geld circuleert, doordat de rijken steeds rijker worden. De auteurs van het boek verduidelijken: "Het zou naïef zijn te denken dat de kunstwereld, in ieder geval toch de hogere segmenten ervan, reageert als een seismograaf op de politieke en sociale veranderingen. Wie een Rothko kan kopen voor 60 miljoen dollar of een Pollock voor 80 miljoen dollar ligt niet echt wakker van de revoluties in Noord-Afrika, het Griekse bankroet of de kernramp in Fukushima. De economische gevolgen van die gebeurtenissen (...) worden meestal getemperd door vermogensbeheerders of investeringsbanken. De kunstmarkt is een wereld met heel eigen gebruiken. Elke bekende galerist

(...) kent minstens een tiental personen aan wie hij een kunstwerk kan aanbieden voor 50 miljoen dollar. De markt hangt niet af van de gezondheid van de wereldeconomie. De meeste van die klanten stellen zich maar twee vragen: wil ik dat schilderij in huis halen (omdat ik het graag zie en het past bij mijn collectie) en is het zijn geld waard (is het een écht kunstwerk)?" Het is dus niet erg dat, zoals Jean-Jacques Neuer, een internationale advocaat gespecialiseerd in kunstzaken, in april 2014 liet optekenen tijdens een interview met de krant 'La Croix', "men schat dat het aantal vervalsingen goed is voor 30 % van de kunstmarkt. De juistheid van dat cijfer valt niet te controleren, maar experts denken dat het klopt." Conclusie: "Kunst is altijd speciaal. Het is niet zomaar een object dat je verkoopt, maar een ding dat representatief is voor iets dat méér is dan de optelsom van materiële eigenschappen." De galeries die in een kwade reuk kwamen te staan door de affaire-Beltracchi, of degenen die de afgelopen maanden in opspraak zijn gekomen en waar we het in dit artikel over hadden, zullen wellicht een tijdje lijden onder die slechte reclame, maar "terughoudendheid is snel vergeten, een misstap is snel vergeven zodra er weer een belangrijk werk (...) op de markt verschijnt. Het verlangen opgewekt door een nieuw schilderij is sterker dan alles. (...) Het milieu rekent op het slechte geheugen van het koperspubliek en op de aantrekkingskracht van schilderijen en grote kunstenaars. De zaken gaan dan weer hun gewone gangetje, tot het volgende grote schandaal: men vertrouwt op het oordeel van de experts. Verklaar die een werk voor echt, dan zal er altijd wel een koper gevonden worden." Net als Jean-Jacques Neuer, die de nalatenschap van Picasso, Brancusi en Arman beheert, vragen de auteurs om de invoering van een deontologische code voor de kunstmarkt, een database waarin alle vervalsingen zijn opgenomen en een systeem om al die valse exemplaren te markeren. Iedereen die actief is op de kunstmarkt zou zich ertoe moeten verbinden die code te respecteren en de toepassing ervan zou ook moeten worden gecontroleerd. Voorlopig zijn het echter nog altijd de experts (alook de auteurs van overzichtscatalogi en standaardwerken) die een echtheidsgarantie afleveren, maar die hebben nauwe banden met de kunsthandelaars en de veilinghuizen. Misschien is het beter om een beroep te doen op de academische wereld of instellingen om de echtheid te garanderen van dat culturele erfgoed, dat door de handen van verschillende marktspelers gaat. Maar wat dan met de discretie en het sacrosancte recht op geheimhouding die de markt doen gedijen? Bovendien is de overheid de enige instantie die zo'n systeem kan financieren. Wil die zo'n titanenwerk wel aanpakken? Wellicht niet ...

De kunst van het vervalsen

In de loop van ons onderzoek hebben we kennisgemaakt met enkele van de technieken gebruikt door vervalers, vaak bijzonder begaafde vakmensen, om valse schilderijen te creëren en die vervolgens te verkopen op de markt, na experts te slim af te zijn geweest. Hun werken doorstaan zelfs wetenschappelijke analyses in laboratoria! Hier is één van die technieken, zoals beschreven in een aantal boeken. In China, Rusland of Italië zoek je een uitzonderlijk begaafde vakman, die niet zomaar een identieke kopie maakt, maar het leven en het werk van een schilder die hij wil nabootsen op zijn duimpje kent. Hij beheerst de oude schildertechnieken in de perfectie. Daarna koop je een oud werk van middelmatige kwaliteit, op doek of paneel (belangrijk is dat de drager écht antiek is), je haalt het oude, vergeelde vernis eraf met alcohol en je doet het in een recipiënt. Nadat de alcohol is verdampd, kun je het vernis aanbrengen op het nieuwe schilderij. Vervolgens haal je de oude verf eraf met een afbijtmiddel. Konijnenvel, gedroogd in kalk met gips, gebruik je als lijm om het nieuwe preparaat op de drager te aan te brengen. Voor het maken van loodwit, dat dient als basis voor het preparaat en de andere verflagen, gebruikt onze vervalsers stukken oud lood, gebruikt in het Rome van de 17e eeuw, om de stenen van gebouwen aan elkaar te hechten. Zijn grote geluk is dat de C14-datering heel nauwkeurige resultaten oplevert voor het verre verleden, maar geen onderscheid kan maken tussen pakweg de 16e en de 19e eeuw ... Na nog diverse bewerkingen, te langdradig om hier uit de doeken te doen, ontstaat een verrassend authentiek loodoxide, geschikt als basis voor witte verf. Net als de andere kleuren die de vervalsers zal aanmaken met uitsluitend natuurlijke pigmenten, zal hij die witte verf vermengen met zuivere notenolie. Om zelfs maar de geringste vervuiling door synthetische vezels te voorkomen, gebruikt hij enkel instrumenten en penselen met natuurlijke haren. Zelfs zijn werkschort is idealiter gemaakt van een oud linnen laken. Hij moet natuurlijk de stijl van de meester die hij wil imiteren perfect beheersen, maar hij mag nooit een exacte kopie creëren, wel een versie die, op een paar details na, sterk lijkt op schilderijen bewaard in grote musea. Hij kiest ook beter een niet-religieus onderwerp, want dat krijg je vlotter verkocht, zoals een stillevens, een mythologisch tafereel of een portret. Hij mag ook niet vergeten de randen van het paneel of het doek te schilderen. Vóór hij het originele vernis, of beter gezegd het van lood gemaakte vernis, aanbrengt, opdat een analyse met ultraviolette straling (Wood-lamp) geen bedrog aan het licht zou brengen, plaatst de vervalsers het nieuwe schilderij eerst nog in de oven (op een temperatuur van 120° C, gedurende twee weken), zodat er een mooi netwerk van craquelures ontstaat. Ter verdere misleiding van de expert, die na keuring van het schilderij een certificaat van echtheid zal afleveren, dis je een verhaal over een erfenis op, met overlegging van een valse factuur met daarop het briefhoofd van een gediensstige, of beter nog een overleden antiquair. Men kan ook een beroep doen op een stroman, een lid van de adel. Dat is de ideale dekmantel, want zo kun je de expert makkelijker wijsmaken dat het werk deel uitmaakte van een oude familieverzameling. Een kunstwerk mét pedigree en het nodige prestige! Nu de vervalsers een certificaat op zak heeft, kan hij op zoek gaan naar een goedgelovige klant, nog steeds met de hulp van zijn stroman, tenzij de expert dat voor zijn rekening neemt. Aangezien topstukken steeds zeldzamer worden, zal de expert met het bewuste werk gaan aankloppen bij een van de grote Angelsaksische kunsthandelaars die leveren aan de oudere musea, of de nieuwere in het Midden-Oosten, of bij superrijken in Doebai, Qatar, Brazilië of Rusland. Het zijn vooral de nieuwe rijken in de opkomende landen die zich graag een culturele status aanmeten door een stuk van het historische patrimonium in huis te halen. (cd)

Meer weten

Lezen

Jules-François Ferrillon, 'Faussaire', L'Âge d'Homme, Parijs, 2015, ISBN 978-2-8251-4492-3

Stefan Koldehoff en Tobias Timm, 'L'Affaire Beltracchi. Enquête sur l'un des plus grands scandales de faux tableaux du siècle et sur ceux qui en ont profité', Poche. Babel, Actes Sud, Arles, 2015, ISBN 978-2-330-05647-6

Jean-Jacques Breton, 'Le faux dans l'art. Faussaires de génie', Hugo Image, Parijs, 2014, ISBN 978-2-7556-1667-5

Xavier de Langlois, 'La technique de la peinture à l'huile: Histoire du procédé à l'huile, de Van Eyck à nos jours; Éléments, recettes et manipulations; Pratique du métier; Suivre d'une étude sur la peinture acrylique', Flammarion, Parijs, 2011, ISBN 978-2-0812-5821-1

Philippe Costamagna, 'Histoires d'œils', coll. Le Courage, Grasset, Parijs, 2016, ISBN 978-2-2468-0275-4

Internet

'Roads Magazine', onafhankelijk webzine: www.roadsmag.com

'Art History News', blog over kunstgeschiedenis: www.arthistorynews.com

Een onrustwekkend boek

De fameuze anonieme briefschrijver had verwezen naar de roman 'Faussaire' van Jules-François Ferrillon, verschenen in de zomer van 2015 bij uitgeverij L'Âge d'Homme. Het is een intrigerend boek over de wederwaardigheden van een leerling-oplichter. De auteur, een voormalige kunsthandelaar, blijkt bijzonder goed geïnformeerd te zijn, meer bepaald over de Cranach uit de Liechtenstein-collectie, een werk dat trouwens te zien was in een promotievideo voor het boek op YouTube. Op pagina 516 van die roman staat te lezen dat de 'Venus' een vals werk is, vervaardigd in Italië door een netwerk van sluwe namakers, die op grote schaal werken en ervaring hebben met het bedriegen van musea en Britse handelaars die verkopen aan musea. In het boek is trouwens sprake van nog tal van andere vervalsingen, onder meer werken van Il Pontormo, Velázquez, Correggio en Gentileschi. Minstens één recentelijk herontdekt werk doet heel wat twijfels rijzen en wordt nu nader onder de loep genomen. In een interview met het webzine 'Roadsmag', eind april, vertelde de auteur dat zijn boek oorspronkelijk zou dienen als scenario voor een film die Giuliano Ruffini zou financieren met de opbrengst van de verkoop van zijn schilderijen. De 'bedrogen' eigenaar van de door sommige experts voor echt verklaarde Cranach zou zo vooral zijn zoon, een acteur, een rol hebben willen geven. Jules-François Ferrillon vindt het kras dat degenen die Ruffini het vuur aan de schenen leggen zijn boek aanvoeren als bewijsgrond: "Als we de experts en de analyses mogen geloven, zijn dit schilderij en andere authentiek! Dan vraag je je toch af waarom er getwijfeld wordt aan de echtheid van die schilderijen? Twijfelt men door wat ik heb geschreven? (...) Is die informatie overgenomen door een expert die het aan de stok had met de echte eigenaar van de schilderijen?" Of er een geniale vervalscher achter die hele affaire zit? "Mochten die schilderijen inderdaad het werk van een vervalscher zijn, dan zou dat meteen de grootste aller tijden zijn! Dan zou hij de hele kunstgeschiedenis in de vingers hebben! Als hij écht bestaat, dan moeten ze die zeker zien te vinden!" Volgens de onderzoekers is die kans in ieder geval niet onbestaande ...

Expertise

In een artikel verschenen in de bijlage 'Le Mad' bij de krant 'Le Soir', op 6 april 2016, legde Alexandre Pintiaux, een in kunstrecht gespecialiseerde advocaat, de vinger op de wonde: "De expert stelt zijn kennis en ervaring ten dienste van liefhebbers of professionele verzamelaars. Bij gebrek aan een statuut kan iedereen dat beroep uitoefenen, zonder een speciale opleiding te hebben gevolgd. Onder de experts vind je onderzoekers, handelaars en uitnemende kenners. De wetenschappelijke waarde van een expertise is dan ook heel relatief." Ook al staan ze te boek als grote kenners van deze of gene kunstenaar en hebben ze de 'heilige graal' in handen, in de vorm van een certificaat van echtheid, toch zijn experts zeker niet onfeilbaar. Wie heeft er het hoogste gezag in dit soort zaken? Het is nog gebeurd dat een werk eerst als vals werd bestempeld, tot tientallen jaren later bleek dat het toch echt was. Discutabel is in ieder geval dat veel experts tegelijk ook handelaar zijn. Sommigen spelen zelfs een rol bij de verkoop van werken die ze zelf voor echt hebben verklaard, waarbij ze dan een commissieloon opstrijken. Dan kun je je natuurlijk afvragen hoe objectief hun analyse is ... De Belgische wetgeving wat dat betreft is nogal beperkt, zoals Alexandre Pintiaux in het bewuste artikel stelt: "De waarde van een werk schatten is geen exacte wetenschap en voor zover mij bekend is de hierover gepubliceerde Belgische rechtspraak vrijwel onbestaande." We kunnen besluiten door de Franse koning Frans I te parafaseren: 'Souvent expert varie, Bien fol est qui s'y fie!' (slechts dwazen vertrouwen op grillige experts).

3D-printen en 'deep learning'

Het ultieme hulpmiddel voor vervalsers? Dat zou wel eens een 3D-printer kunnen zijn, in combinatie met software voor 'deep learning'. Het is die techniek die men heeft toegepast voor het project 'The Next Rembrandt', een initiatief van de bank ING, uitgevoerd door Microsoft, in samenwerking met de universiteit van Delft, het Mauritshuis en het Museum Het Rembrandthuis in Amsterdam. Begin april heeft men zo een nieuw doek van de Nederlandse meester uit de 17e eeuw gecreëerd. Het vertoont alle kenmerken waar de schilder zijn reputatie aan dankte. Het ging om een busteportret van een man, waar Rembrandt zelf best trots op geweest zou zijn. Het schilderij bestaat uit 148 miljoen pixels, komende uit een 3D-printer, in een perfecte imitatie van de heel eigen toets van de meester, dankzij 13 lagen van speciale inkt ... Die techniek was in 2015 al eens toegepast om negen werken van Van Gogh te 'klonen', in een oplage van 260 exemplaren, verkocht als kopieën, voor echt verklaard door het Van Gogh Museum in Amsterdam. De totale opbrengst bedroeg € 58 miljoen. Dat moet oplichters op de kunstmarkt ongetwijfeld op ideeën brengen ...

boven

Jules-François Ferrillon, auteur van het boek 'Faussaire'. © uitg. L'Âge d'Homme.

rechts

Diego Velázquez, 'Portret van kardinaal Borgia', ca. 1640. Olieverf op doek.

